

Figyelőszolgálat

REFERÁTUMOK

FOLYÓIRATCIKKEK

15/72

001.891/.892:659.25

A szakértők információs szükségletének feltárása és a tudományos kutató, valamint a kísérleti konstrukciós munkák tervezésének információellátása, tematikai feladatának kidolgozása. /Vüjavlenie informacionnüh potrebnosztej szpecialisztov i razrabotka tematicseszkih planov informacionnogo obeszpecsenija N/aucsno-/ I/szszledovatel'szkih/ R/abot/ i O/pütno-/ K/onsztruktorszkih/ R/abot/. - CSISZTJAKOV, V.K. - MAHOTENKO, Ju.A. = Naucsno-Tehniceszskaja Informacija, Szerija 1. 1970. 10.sz. p.3-7.

A kutatók információigénye arra irányul, hogy megfelelő időben a szakmai felkészültség és alkalmazhatóság szempontjából kedvező formában megkapják a szükséges - de csak a szükséges - értesüléseket.

Az információigények meghatározásából következik, hogy

a konkrét igény szituációk száma rendkívül nagy, ezek közül a tipikusakat kell kiválasztani;

a tájékoztatási szolgálatnak behatóan és egyedileg ismernie, vizsgálnia kell az igényeket;

az igényeknek meghatározott rendben be kell érkezniük a tájékoztatási szervhez; a vizsgálatok jellege legyen prognosztikus.

A tudományos kutatók igényei általában lényegesen intenzívebbek,

mint a fejlesztőké, szerkesztőké. Emellett tartalmukban is eltérnek az utóbbiaktól és egyedileg egymástól is.

A cikk az elektronika területén dolgozó felhasználók csoportjainak tipikus sajátosságai szerinti osztályozására törekszik.

A tájékoztatást igénylők szakmai, beosztási és személyes jellemző ismereteik szerint csoportosíthatók.

Szakmai szempontból az elektronika területén megkülönböztetjük a következő kutató-típusokat:

az anyagok tulajdonságainak kutatóit /fiziko-kémikusok/;

az elektronikus elemek funkcióinak kutatóit /igen széles körű információigénnyel/;

anyagkutatókat;

műszerkutatókat;

folyamatok kutatóit /technológusokat/;

szerszámtervező kutatókat;

mérőműszerek kutatóit;

gyártóberendezések kutatóit;

gyártásszervezési rendszerekkel és automatikus irányító rendszerekkel foglalkozó kutatókat.

A szakmai csoportok fenti felsorolásából kiindulva az egyes tudományos intézetek tájékoztató szolgálatai felhasználóik részletesebb, konkrét tipológiáját is megalkothatják.

Az információk felhasználóinak másik csoportosítási jellemzője a szolgálati beosztás.

Itt a következő három kategóriát különböztetjük meg:

vezető dolgozók /felső vezetés/;

irányító tudományos dolgozók, mint a témavezető konstruktőrök, tudományos főmunkatársak stb.;

beosztott munkatársak.

A harmadik lehetséges csoportosítás az információt kérők személyiségének jellemzőin alapul; ilyenek felkészültségük foka, intellektusuk és adottságuk a kapott információk feldolgozására.

A cikk - tartalmi oldalról - jellemzi a felsorolt felhasználócsoportok információs szükségleteit, majd térbeli mátrixon mutatja be a háromféle csoportosítást.

Az információszolgáltatásnak a források megítélésénél saját felhasználóinak igényéből kell kiindulnia, nem pedig - amint az gyakran előfordul, a források "szerzői szemléletéből".

Az információszolgáltatás formáját tekintve megkülönböztetünk:

kimerítő;

folyamatos és

specifikus

tájékoztatást.

A szerző táblázatban /mátrixban/ mutatja be a kutatók és fejlesztők tájékozódásának céljait /ötletek és gondolatok bevezetése, tájékozódás a tényekről és adatokról, koncepciók megismerése/, szembeállítva a tájékoztatás kimerítő /a helyzet megismertetésére irányuló/, folyamatos /a tudást "szinten tartó"/ és specifikus /kérdésekre válaszoló/ módjával. A célok "oszlopának" és a tájékoztatási módok "sorainak" találkozási pontjánál a számbajövő primer és szekunder forrásokat adja meg.

Az információk a kutatás szakaszaitól függően változnak.

A kutatók ismeretszükségletének feltárása általában a tudományos kutatási, illetve a kísérleti-szerkesztői munkák éves tematikai terveinek tanulmányozásával és feldolgozásával kezdődik.

A tájékoztató szolgáltatnak

fel kell tárnia a tájékoztatás tematikai irányait;

meg kell határozni a rendszeres tájékoztatást igénylő témákat;

fel kell tárnia és egyeztetnie kell a vezetéssel a differenciált információszolgáltatást kívánó témákat;

meg kell határozni és tematikus, tudományos, szakmai, beosztás szerint és egyéb ismervek szerint csoportosítani kell az egyes témák kutatóit.

A tájékoztatás témáinak eszerinti meghatározásához szükséges munkálatok felsorolása után a szerző rátér a felhasználók egyéni igényeinek meghatározására. Ennek feltétele, hogy ismerjük a felhasználók tudásszintjét, gyakorlati ismereteik és új információk iránti igényeit, mégpedig az általuk végzett kutatómunka résztemái szerinti felosztásban.

Az ezzel kapcsolatos ismeretek megszerzését segíti elő a speciális kérdőíveket alkalmazó "Staff" elnevezésű módszer.

A Staff eljárást a cikk táblázatban mutatja be.

Az egyéni igények meghatározásának más módszerei az egyes témák objektív információs szükségleteiből indulnak ki. Így pl. D.E.SEHURIN a következő kérdések felvetését javasolja az információszükségletek tisztázására:

az egyes témák aktualitásának mértéke, továbbá melyek azok az okok, amelyek kutatásukat szükségessé tették;

miből áll az adott téma tulajdonsága, összehasonlítva a korábbi, illetve ismert megoldásokkal;

a kutató kollektiva munkájában új irányt jelent-e a téma;

melyek azok az elvi, elméleti kérdések, amelyeket a kutatás megkezdésekor ismerniök kell;

a Szovjetunióban vagy külföldön feldolgoztak-e hasonló témákat.

Mindezen ismeretek alapján sor kerülhet az egyes kutatómunkák /témák/ időbeli szakaszokra bontott információigény-információszolgáltatás mátrixának elkészítésére, majd a tájékoztatási munka naptári tervének összeállítására.

/Rohla M.-né/

16/72

002.66:378.4/73/

Szakosított egyetemi tájékoztatási központ. /A specialized university information center./ - ELLIOTT, R.W. - SMITH, E.B. = The Journal of Micrographics, 3.k. 3.sz. 1970. p.95-101.

Az utóbbi években számos nagy, általános tárgykörű tájékoztatási központ jött létre, melyek a legkülönbözőbb érdeklődésű kutatók ezreit képesek kiszolgálni. Ezek mellett szükség van kis, szakosított információs központokra is, melyek egy-egy szakterület anyagát nagyobb részletességgel dolgozzák fel, mint az általános tájékoztató központok. Míg egy általános tájékoztató központ adatgyűjtő tevékenységét az anyag kiválasztásában és feldolgozásában számos megkötöttség nehezíti, addig a kisebb, szakosított központok a könyvek, folyóiratok, folyóiratcikkek és más, kiemelt fontosságú dokumentumok mellett a korlátozott használhatóságú információs anyagot /pl. rajz, számítógépprogram, report stb./ is feldolgozzák.

E cikk a "Texas A and M University" keretében létesített tájékoztatási központ tevékenységét ismerteti. E központ öt kisebb részleg munkáját egyesíti: azok számára módszertani támogatást nyújt és elvégzi a computeres adattárolással kapcsolatos munkákat. A tájékoztató rendszer két technológián alapul: az információkeresést számítógéppel végzik, míg a dokumentumok teljes szövegét mikromásolatban - legfőképp

pen A6 méretű mikrofilmlapokon - tárolják. A beérkező szakirodalmat először katalogizálják, a bibliográfiai adatokat és a deskriptorokat a későbbi computeres feldolgozás számára rögzítik.

A mikrofilmlapon kapott anyagot szükség esetén lemásolják; az eredeti méretű nyomtatványokat, másolatokat 16 mm-es mikrofilmre veszik. A mikrofilmet előhívás után felvágják és A6 méretű Mylar filmcsiktrasakokban helyezik el, majd ettől kezdve mikrofilmlapként kezelik. Az eredeti dokumentumokat mikrofilmezés után megsemmisítik, vagy - kölcsönzés esetén - visszaküldik.

Az olvasók az állományba vett mikrofilmlapokat helyben használhatják vagy másolatot rendelhetnek róluk. A központ kikölcsönözhető, hordozható olvasókészülékekkel is ellátja a kutatókat. A gyűjtemény katalógusát periodikusan, számítógéppel állítják elő, majd mikrofilmre veszik, s a katalógust tartalmazó mikrofilmlapokat az olvasókészülékek mellett helyezik el. Az állomány átfogó vizsgálatára, válogatására a központ IBM 360-65 típusu számítógépe nyújt lehetőséget.

A mikrofilmezést két mikrofilmfelvevővel: egy folyamatos /átfutó/ rendszerű géppel és egy, kötetek fényképezésére is alkalmas, mikrofilmfelvevő készülékkel végzik. A filmlapokat és tasakos mikrofilmeket diazo mikrofilmlapmásoló készülékkel többszörözik. A mikrofelvételek olvasására jó minőségű olvasó-nagyító készülékkel, mikrofilmlap-olvasó készülékekkel /asztali és hordozható típusokkal egyaránt/, továbbá hordozható tekercsfilmolvasó készülékekkel rendelkezik az intézet. E felszerelés ára 10 000 dollár alatt volt. 100 oldal mikrofilmje 17 centbe, egy tárolótasak 7 centbe kerül. A mikrofilmlapról készített egy nagyítás költsége 5 cent. Az információs központ anyagának egy része mikrofilmlapon érkezik, minthogy az amerikai kormányzati kutatási és fejlesztési jelentések /US Government Research and Development Reports/ mikrofilmlapon ingyen vagy filmlaponként 65 centes áron beszerezhetők. A dokumentumok azonosító adatainak /jelzet, szerző, cím, deskriptorok/ feldolgozása adattárolás számára és a gyarapodási jegyzékek előállítására tételenként kb. 20 centet tesz ki.

A központ a professzorok jegyzeteit, szöveggyűjteményeit is mikrofilmre veszi, s önköltségi áron az egyetemi hallgatók rendelkezésére bocsátja. A tapasztalatok azt mutatták, hogy a felhasználók meghatározott körét vonzó szakosított tájékoztatási központ viszonylag olcsón igen hasznos lehet. A mikrofilmen alapuló tájékoztatási rendszerek számára nélkülözhetetlenek az olvasókészülékek, amelyek ma már az átlagos irodai felszereléshez tartoznak.

/Tőkés L./

17/72

02.007:681.3.004.14

A könyvtáros és a számítógépes adatbázis vezetése. /Can the librarian become a computer data base manager?/ - LANDAU, H.B. = Special Libraries, 62.k. 3.sz. 1971. p.117-124.

Az adatbázis - a cikkben közölt meghatározás szerint - olyan nagy volumenű, a felhasználók igényeinek kielégítésére szolgáló információgyűjtemény, amelyben az információkat digitális formában tárolják a számítógépes információkeresés követelményeinek megfelelő rendszerben. Az adatbázis létrehozása és üzemeltetése vezetést kíván. A technikai követelményektől eltekintve a feladat rokon a könyvtár feladatával. Így felmerül, sőt a könyvre, mint egyedüli információhordozóra alapozott információtárak elavulásával /ezt a folyamatot a szerző 1992-re befejezettnek tekinti/ egyre inkább előtérbe kerül az a kérdés, hogy a könyvtáros képes-e ilyen számítógépes adatbázis vezetésére?

A szerző válasza szerint igen, de előbb meg kell ismernie a számítógép biztosította lehetőségeket, meg kell ismerkednie a számítástechnikával és az adatfeldolgozás alapjaival.

Az adatbázis vezetőjének /tervezőjének és üzemeltetőjének/ az összekötő szerepét kell játszania az adatbázis és a felhasználók között. A közleményben hivatkozott szerzők szerint az adatbázist kezelő személyzet egyéb munkaköri feladatai is azonosak a könyvtáros feladataival. A következő szempontok indokolják azonban azt, hogy az adatbázist általában nem nevezik könyvtárnak és az adatbázist nem könyvtárosok vezetik:

a/ az adatbázis megnevezés "előkelőbb" hangzású a könyvtár kifejezésnél;

b/ az adatbázis vezetőjének magasabb fizetési igénye lehet, mint egy könyvtárosnak;

c/ a szerző szerint a legfontosabbak nem ezek a fent felsorolt tények, hanem az, hogy a könyvtárosok nem tudják, hogyan kell vezetni egy számítógépes adatbázist, ezért ezek vezetését nem is láthatják el. Az adatbázis vezetője általában az elektronikus adatfeldolgozás szakembere.

Érdekes, hogy ez ellen a könyvtárosok nem is tiltakoznak, bár, ha ugyanazt az információt nyomtatásban, könyv formájában kellene tárolni, egész biztosan azonnal felemelnék szavukat.

Még nincs túl késő azonban ahhoz, hogy a könyvtáros, elismerve a nem-könyv formában tárolt információ jelentőségét, az új technika hasznosságát és létjogosultságát, kilépve hagyományoszeretéből, valamint a modern technika alkalmazásához szükséges, részére új ismereteket is megszerezve, részt vehessen az adatbázisok vezetésében. A fenti feltételek kielégítése mellett a könyvtáros, a tájékoztatási

problémák megoldásában szerzett gyakorlatával, a felhasználók igényeinek és szükségleteinek ismeretében, azok elismerése mellett, értékesen működhet közre, sőt az adatbázis vezetési feladatainak megoldására is képes lesz.

Ez azonban a könyvtáros részéről kemény munkát követel. Nehezebb a feladatot az a tény, hogy rendszeres, iskolaszerű képzés hiányában, vagy annak nem teljesen megfelelő volta miatt az alapvetően szükséges ismereteket a könyvtáros csak önképzéssel, vagy a különböző előadásokon leadott anyag megfelelő kritikájával, átértékelésével, a lényeges és célszerű ismeretek kilugozásával szerezheti meg.

A szerző a közlemény végén az önképzés elősegítésére 32 tételes annotált bibliográfiát közöl.

/Schiff E./

18/72

021.64

Könyvtárközi együttműködést, de milyet? /Współpraca bibliotek, ale jaka?/ - ŻARZEBSKI, T. = Bibliotekarz, 38.k. 3.sz. 1971. p.65-72.

Az évtizedünkben zajló könyvtári forradalmat és annak kifutási irányát egyebek között az évszázados hagyományokkal rendelkező általános könyvtárak fejlődésének sajátosságai is jól jellemzik. Ezek a könyvtárak mindinkább specializálódó különgyűjteményekre esnek szét, de ezt követően a gyakorlatilag önállósodott szakkönyvtárak halmaza ismét közös vezetés alatt álló szövetséggé alakul. Ennek oka, hogy az elmélyülő specializálódással együtt jár az interdiszciplináris tudományágak megjelenése, s így egyetlen könyvtár sem tudja használói-
nak igényeit csupán saját forrásaira támaszkodva kielégíteni. Ezt az integrálódási vagy legalábbis együttműködési kényszert felerősíti a publikációk áradata és a felhasználók számának nagyarányu növekedése.

Ami kicsiben érvényes az általános könyvtárak fejlődésére, az országos méretekben is az. Csak hogy ezt az országosan szükségessé váló együttműködést könnyebb hangoztatni vagy formális megoldásokkal elintézni, rint megvalósítani. Noha Lengyelország szocialista állam, a csoportérdek mégis hosszú idő óta kereszttezhetik a kibontakozás útját, annál is inkább, mivel az érdemi együttműködésre való áttérés átmenetileg sok könyvtártól követelne áldozatokat.

Az együttműködés kiteljesítése és irányítása megfelelő hatáskörű és erősségű országos szervezet tétélez fel, amely központi intézményei révén létrehozná mindazokat a központi szolgáltatásokat, amelyek jelenleg hiányoznak vagy csökevényes formában vannak meg, illetve amelyek ezuton teremthetők meg a legolcsóbban, a legmagasabb színvonalon /pl. a külföldi folyóiratok és az 1945 előtti lengyel kiadvá-

nyok teljes központi katalógusának vezetése és gyors publikálása, a "tájékoztatás a tájékoztatásról" központjának megszervezése, az együttműködés módszereinek kutatása stb./.. Ez már önmagában is szabályozná, érdemi irányba terelné az együttműködés lehetőségeit, a jelenlegi helyzetben gyakran egymás ellen fellépő, egymást elnyomó változásait. Egyes változatokat korlátozna, másokat ösztönözne. Így a tárcaszintű együttműködésben fokozatosan kiküszöbölné a formalisztikus és bürokratikus túlburjánzásokat, a helyi /területi/ együttműködésből pedig kiszorítaná a sokba kerülő és színvonalatlan eredményeket hozó autarkias törekvéseket. Ezzel szemben az őt megillető helyre emelné a mindmáig háttérbe szorított, ám annál szükségesebb, specializáció szerinti együttműködést, amelynek jegyében sorra megalakulnának az arra illetékes könyvtárak állománygyarapításban, tájékoztatásban stb. kooperáló körei, és megszületnének a központi szolgáltatásokkal koordinált szakosított gyarapodási jegyzékek és egyéb tájékoztató kiadványok.

Az említett szerv ezt a folyamatot azzal is gyorsíthatná, hogy kidolgozza és kiadja a "könyvtári jó szokások kódexét". Ebből a könyvtárak és fenntartók pontosan megismerhetnék együttműködési kötelezettségeiket, a felhasználók pedig azt, hogy a könyvtárakkal szemben milyen jogos elvárásaik lehetnek.

Az együttműködéssel kapcsolatos feladatok igen sürgetőek. A tettek nem hozó szövegek az együttműködés eszméjét kompromittálják.

/Futala T./

19/72

025.133:771.318

Könyvtári fotómásoló készülékek: a jelenleg kapható felszerelés jegyzéke. /Library photocopiers: an index of currently available equipment./ - JENKINS, H.M. = Library and Information Bulletin, 1971. 12.sz. p.2-6.

A kereskedelmi katalógusok és a gyárak, vállalatok adatszolgáltatásai alapján összeállított gépjegyzékek - ilyen ez az összeállítás is - időről-időre áttekintést adnak egy-egy szakterület technikájáról, a kereskedelem árukinálatáról, a beszerezhető gépek választékáról. Ezekből a készülékek jellemző tulajdonságait, műszaki adatait /pl. súly, méret, másolófelület nagysága, a készülék és a hozzávalók ára/ lehet megismerni, össze lehet hasonlítani a különféle gyártmányokat. A Library and Information Bulletin ezen új jegyzékének hiányossága: bírálatot, értékelő elemzést nem tartalmaz, így nem nyújt eligazítást a fejlődés irányairól, a világszínvonalról, a készülékek és anyagok gazdaságosságáról s használatuk indoklásáról a különböző szintű, jellegű felhasználók számára, az eljárások célszerűségéről. Közismert, hogy a legújabb, legkorszerűbb készülékek megjelenése után az elavult készülékek és eljárások is még jó ideig piacon maradnak,

adott esetekben speciális célra használhatóbbak is lehetnek, mint az új eljárások. Ennek megítélésére azonban a felhasználás körülményei-re, pl. a könyvtár nagyságára, a dokumentum jellegére, az igénybevétel mértékére stb. is tekintettel kell lenni.

Ez az öt oldalas ismertetés a könyvtári fotomasoló készülékekről tehát nem alkalmas arra, hogy kézikönyvet pótolva eligazítsa a tájékozatlan olvasót, inkább jelent kiegészítést korábbi kézikönyvek értékelő fejezeteihez azáltal, hogy a jelenleg kapható készülékeket sorolja fel. Ez az összeállítás az Angliában kapható fotomasoló készülékeket tartalmazza.

Annak ellenére, hogy a könyvtár a dokumentációs másolásnak csak egyik szakterülete, nagy a készülékek választéka. 5 eljárás 46 készüléke szerepel a jegyzékben: a diffúziós másolás 12, a Dual spectrum 7, az elektrosztatikus 23, a zselatinos 2, a stabilizáló eljárás 2 készülékkel.

A diffúziós eljárás két papir, a dokumentum kontakt másolással megvilágított, s előhíváskor fordított állású képet adó negatív papír és a vele együtt előhívható, fényérzékeny pozitív papír gyors kidolgozásával készül. Nem mindegyik gépen lehet könyvet is másolni. A diffúziós készülékek ára 60 - 175 font között változik. A papírok választéka nagy: az Anson-Skycopy Ltd. "Brief" típusú készülékén pl. kétoldalas pozitív papírokat, átlátszó légipostapapírokat és ofszet gépen sokszorosítható papírokat is lehet használni. A Brief típusú készülék ára 99 font. Az Autex Ltd. Planocop 505 elnevezésű készüléke 55 fontba kerül, ezen 25 x 40 cm méretű könyvek is másolhatók. Az Ofrex Ltd. 9 F típusú készüléke sokoldalúságával tűnik ki. Színes, vonalas vagy tónusos eredetű másolhatók vékony vagy kartonvastag papírra, kétoldalas másolópapírra vagy ofszet lemezre.

A Dual spectrum a 3M Company által kifejlesztett másolóeljárás, kizárólag e vállalat gyárt ehhez készülékeket. Az eljárás kettős: ibolyántúli fénnel világítják meg és infravörös sugarakkal hívják elő az anyagot. A pozitív papír mellett itt is egy speciális közbeszó papírra van szükség. A "251" típusú készülék ára 145 font, a "209" típusú, automatikus működésű másológép ára 479 font.

Az elektrosztatikus eljárások két változata terjedt el: a xerografikus, szeléndobos másolás és az Electrofax néven ismert cinkoxidos papírra másoló eljárás. A Rank Xerox Ltd. a 914 típusú gép helyett most a 422 típust adja bérbe. Havi 5 font bérleti díj mellett egy másolat ára 1,70 penny. 5 példány felett 0,62 penny. A 3600 típus bérleti díja 15 font. A másolatok ára 1-5 példányig 1,65 penny, 6-24 példányig 0,33 penny, fölötté 0,25 penny. A 720 típus bérleti díja 10 font, a másolat ára 1-5 példányig 1,55 penny, e példányszám fölött 0,52 penny.

Az angol vállalatok által forgalomba hozott cinkoxidos másológépek jelentős része nem angol gyártmányu, azok közül több típust már régóta ismernek és használnak Magyarországon is. Az Apeco Super Stat készülék ára Angliában 320 font; a Copycat Ltd. 190 típusú készüléke 339 fontba, a 215 típus 439 fontba kerül. Az SCM Smith Coro-

na Ltd. Coronastat 55 típusu gépe éremmel működő, önkiszolgáló változatban is kapható.

A zselatinos eljárás csak a Kodak Ltd. Verifax típusu készülékein használatos.

A stabilizáló eljárás során a visszamaradó vegyianyagokat nem mossák ki a képből, hanem stabilizálják. Ezért ezek a másolatok csak 3-5 évig tartósak. A Criterion Graphic Products Ltd. Dalcomatic készülékén kétoldalas eredeti dokumentumok és fényképek is másolhatók, továbbá fénymásolásra alkalmas reprodukciók is készíthetők.

Ami ebből az összeállításból nem derül ki, de lényeges: könyvtári, dokumentációs tömegmunkára, folyóiratok, könyvek, ügyviteli iratok gyorsmásolására az elektrosztatikus eljárások alkalmasak leginkább. A többi eljárás már vagy elavult, vagy olyan speciális feladatokra használatos, melyek elektrosztatikus eljárással egyelőre nem oldhatók meg.

/Tókécs L./

20/72

025.3/.4:021.63/73/

Állami könyvtárak és a központi feldolgozás. /State libraries and centralized processing./ - SUMMERS, F.W. = Library Resources & Technical Services, 14.k. 2.sz. 1970. p.269-278.

A központi katalogizálás és feldolgozás gondolatával az USA-ban már 1853-ban foglalkoztak /elsőként a Smithsonian Intézetnél/. A korai kísérletek azonban nem jártak eredménnyel. A Library of Congress /Kongresszusi Könyvtár/ 1901-ben kezdte el a saját katalógusához készített cédulák terjesztését.

1945 óta előtérbe került a szakirodalomban a központi vagy együttműködéses alapon történő katalogizálás. A közlemény egy 72 tételes bibliográfiát ad az állami könyvtárak ez irányú tevékenységéről, röviden összefoglalva az elért eredményeket.

Az állami könyvtárak részvétele többféle lehet:

a központi - együttműködésben történő - katalogizálás végrehajtói;

az állami költségvetés vagy más alapítványok rajtuk keresztül finanszírozzák ezt a tevékenységet;

közvetve - a szolgáltatások megtervezésével és megszervezésével - segítik elő a központi feldolgozást.

A központositásnak sok előnye van:

a katalogizálás költséges segédeszközeinek koncentrációja;

a tehetséges katalogizáló szakemberek koncentrációja;

az információk utjának rövidítése;

a szabályozott módszerek és eljárások használatának elősegítése;

külön ellenőrzési és szerkesztési-kiadási munka szükségtelensége;

a katalógusok gondozásának megkönnyítése.

A jelenlegi helyzet csak az irodalom alapján nehezen ismerhető meg, a kudarcba fulladt kísérleteket rendszerint nem írják le. Mindenesetre 60-80 feldolgozó központ működik az állami könyvtáraknál. Ezek általában kis könyvtárakat kiszolgáló kis központok és finanszírozzák erősen függnek a költségvetéstől, illetve a különböző alapítványoktól. Átlagosan több mint tíz éves fennállás után is még mindig gyermekbetegségekkel küzdenek.

Jellemző tény, hogy a kutatási-fejlesztési munka - a publikációk számát és tartalmát tekintve - igen gyenge ezen a területen. Az irodalomban sok kérdést ismételtel vetnek fel, de választ nem adnak rájuk. Ilyen kérdések:

hosszabb távon gazdaságos lehet-e a nemzetgazdaságban a központositott feldolgozás?

milyen paraméterek a meghatározók a központi feldolgozási tevékenységre nézve?

milyen típusú vezetőre van szükség a központokban?

mi a jövője a központi feldolgozásnak?

Az első kérdés vonatkozásában érdekes megemlíteni azt a tényt, hogy míg az állami költségvetés megfelelő tételeinek csökkentése az USA-ban jelentősen csökkenti a központositás lehetőségeit, addig előré törtek a profitra dolgozó katalogizáló, feldolgozó központok.

Tevékenységük méreteire jellemző, hogy a nagy állami könyvtárak szolgáltatásaikat nem veszik igénybe, ezért az évi 100 000 tételnél kisebb kapacitású központok dominálnak.

Megállapítható, hogy vezetésükre inkább manager-típusú vezető, mint könyvtáros képzettségű szakember szükséges. Legalábbis erre mutat a jelenlegi és fejlődésben levő központok vezetésének vizsgálata.

A jövőre vonatkozóan a szerző kifejti, hogy csak egy lehetőség

van a katalogizáló-feldolgozó központok fennmaradására: ha képesek szakítani jelenlegi egysíku /azaz mindig egy adott típusu, pl. gyermek-, iskolai stb. könyvtárat kiszolgáló/ tevékenységükkel és állami bibliográfiai központtá fejlődnek.

/Schiff E./

21/72

025.3/4:027.54/73/

AZ USA Kongresszusi Könyvtárának feldolgozási osztálya 1969-ben.
/The processing department of the Library of Congress in 1969./ -
WELSH, W.J. = Library Resources & Technical Services, 14.k. 2.sz.
1970. p.236-257.

A Library of Congress feldolgozási osztálya szervezetében az osztálynak közvetlenül alárendelt három hivatal működik:

- a beszerzési és tengerentúli ügyekkel foglalkozó;
- a katalogizálási és
- a szolgáltatási hivatal.

Mellérendelve

- a műszaki fejlesztési hivatal és
- az országos központi címjegyzék kiadóhivatala

dolgozik.

Tevékenységének méreteit jellemzi az alábbi néhány adat 1960 és 1969 között:

a könyvtár teljes állománya 39 millió egységről 60 millióra emelkedett;

a cédulák száma a központi katalógusban 10,5 millióról 14,5 millióra, a szolgáltatási katalógusban 11,5 millióról 16,5 millióra nőtt.

Az osztály alapvető koncepciója szerint azonban a jövőben a szolgáltatási tevékenység fejlesztése mellett előtérbe kell helyezni a nagykapacitású, könnyen hozzáférhető információs hálózat kiépítését.

A beszerzési és tengerentúli ügyekkel foglalkozó hivatal célprogramjai, amelyek területén 1969-ben jelentős munkát végzett:

a beszerzés és katalogizálás országos programja /National Program for Acquisition and Cataloguing/ a fenti tevékenységek országos és nemzetközi együttműködéssel történő gyorsítására és szélesítésére;

a "480-as jogszabály" program /Public Law 480 Program/ külföldi kiadványok állami költségvetésből /és az állam által rendelkezésre bocsátott idegen fizetőeszköz árán/ történő beszerzésére;

szövegségi dokumentumok beszerzése és terjesztése: azzal az elsődleges feladattal, hogy az U.S. kormányzati kiadványainak a könyvtár részére történő beszerzését biztosítsák;

a főléspéldányok szétosztása;

a rendelés automatizálása.

A katalogizálási hivatal főbb munkái a katalogizálás mellett:

katalogizálási és transliterálási szabályzatok kiadása;

törvényjavaslatok osztályozási rendszerének tökéletesítése;

MARC /Machine readable cataloging = géppel olvasható katalogizálás/ tevékenység;

tizedes osztályozás /Dewey/ kiadása;

katalogizálás oktatása.

A szolgáltatási hivatal kiemelt munkái:

a cédulaszolgáltatás automatizálása /CARDS - program: Card Division Automation Program = cédula részleg automatizálási programja/;

a cédulák új árának megállapítása;

géppel olvastatható rendelések programja;

az egységes könyv-számozási rendszer programja /Standard Book Numbers/;

az amerikai könyvtárak azonosítására szolgáló kódjegyzék kiadása;

szolgálati katalógusok kiadása;

a National Union Catalog /Országos Központi Címjegyzék/ és kiegészítéseinek kiadása;

egyéb kiadványok /a gyermekirodalom, hanglemezek stb. vonatkozásában/.

A műszaki fejlesztési osztály főleg a könyvtári tevékenységek automatizálásával, a szolgáltatások computerizálásával foglalkozott. Előkészületet tettek a MARC-hoz csatlakozó statisztikai program /GENESIS: Generalized Statistical Program = általános statisztikai program/, kulcsszó szerinti rendezési program /SKED: Sort-key edit program = kulcsszó szerkesztő program/, a régebben feldolgozott

anyag MARC formátumra történő átalakítási programja /RECON: Retrospective Conversion Program = visszamenőleges adatátalakítási program/ üzemeltetésére.

A közlemény a fenti feladatokkal igen részletesen foglalkozva mutatja be az osztály 1969-ben kifejtett tevékenységét.

/Schiff E./

22/72

025.3:389.6

Az információátvitel országos programjának szabványosítási követelményei. /Standardization requirements of a national program for information transfer./ - WIGINGTON, R.L. - WOOD, J.L. = Library Trends, 18.k. 4.sz. 1970. p.432-447.

A tudományos és műszaki tájékoztatási rendszerek egyes műveleteinek automatizálása felveti a szabványosítás szükségességét. A szabványosítás feltétele annak, hogy a részrendszerek valamikor egységes országos rendszert képezhessenek. Szabványosítás hiányában a részrendszerek egymással nem illeszkednek, tulszabályozás esetén azonban sok helyütt felesleges műveleteket kell elvégezni, a kialakított rendszerek nem alkalmazkodnak a változó igényekhez, lehetetlenné válik tökéletesítésük. A helyes mértékű szabványosítással a rendszer az adott pillanatban megfelelően üzemeltethető, de szükség esetén tovább is fejleszthető, a szabványosítás eredményeképpen nem kényszerül felesleges műveletekre, nem lépnek fel felesleges kiadások.

Ennek jó példája, hogy a Library of Congress-től /Kongresszusi Könyvtár/ 1968-ban 2500 különböző könyvtár és vállalat 78 millió katalóguscédulát vásárolt meg. Így a könyvtár leíró katalogizálási rendszerének elfogadásával a könyvtárak dollármilliókat takarítottak meg.

A szerző szerint azonban a szabványosítás területén sok hiányosság mutatható ki. Ezek:

nem elégséges az elfogadott szabványok által felölelt terület;

az elfogadott szabványokat sem alkalmazzák általánosan;

sok - általánosan ismert és "szabványnak" nevezett - gyakorlati eljárást az egyes felhasználók más és más értelmezésben alkalmaznak; így pl. a különböző helyeken, de egységes elvek szerint készített címleírások mégis különböznek egymástól.

A fentiek szerint a jelenlegi helyzetben a szabványosítás elégtelen mind a meglévő szabványok, mind azok alkalmazása tekintetében ahhoz, hogy egységes, országos tájékoztatási hálózat alakulhasson ki és ebben az automatizálással ellensúlyozni lehessen a megnövekedett

feladatokat, igényeket, új és jobb szolgáltatási formák jöhessenek létre.

A szabványosítás lehetséges területei:

a reprográfia és a mikrofelvételek;

a számítástechnika alkalmazásának technikai kérdései;

az adatok megadásának egységesítése.

Az országos hálózatban azonban minden egyes résztvevő egy-egy csomópont is és a csomópontok /könyvtár - olvasó; dokumentáció - központi könyvtár/ közötti kapcsolatok szempontjából a szabványosításnak az információközlés, információcsere kereteit kell megadnia és nem szabad kiterjednie az adatok feldolgozására /tárolására, keresésére/. Még az sem szükséges, hogy a gépi formátum azonos legyen az egész hálózatban, de kötelezően biztosítani kell a különböző formátumok egymásba való átalakíthatóságát.

Jelenleg több nagy rendszer terjedt el. Ilyen az angol nyelvű monográfiákra kidolgozott MARC II. /Machine Readable Cataloguing = géppel olvasható katalogizálás/, az elektronikai-elektrotechnikai szakirodalomra az IEEE /Institute of Electrical and Electronics Engineers = Villamos és Elektronikus Mérnökök Egyesülete/, a fizikai irodalomra az AIP /American Institute of Physics = Amerikai Fizikai Intézet/, a biológiai irodalomra a BioSciences Information Service of Biological Abstracts /a Biological Abstracts biológiai tudományok tájékoztatási szolgálata/, a kémiai szakirodalomban a Chemical Abstracts Service, a nukleáris irodalomban az INIS /International Nuclear Information System = Nemzetközi Atomtájékoztatási Rendszer/ rendszere.

Mind ezek közül azonban a szerző szerint egy sem alkalmas arra, hogy az országos rendszer alapját képezze az USA-ban. Míg a MARC II. rendszer, amely eddig csak az angol nyelvű monografikus irodalomra teljes és a periodikus irodalomra nézve csak részben készült el, a könyvtárak és a könyvtárosok szemléletét, addig a többi rendszer, a legpregnánsabban az INIS rendszere, a dokumentációs - tájékoztatási szakemberek nézetét képviseli.

Mindenesetre az egyes adatok szabványosított megadási formája területén jelentős előrehaladás tapasztalható a Standard Book Number /egységes könyvszámozási rendszer/ és a Standard Serial Numbers /egységes periodikum számok/ kidolgozásával. Lényeges adatelemek, amelyekkel kapcsolatban az ANSI /American National Standards Institute = Amerikai Országos Szabványügyi Intézet/ Z 39 bizottságában jelentős szabványosítási munka folyik:

országnevek és politikai alosztások;

időponti adatok;

nyelv;

könyvtárak, könyvkereskedések, kiadóhivatalok megnevezése és címe.

A munkálatok célja egységes kód és kódstruktúra kialakítása.

Jelentős probléma az egységes transzliteráció kérdése is. Igazán eredményesen a szerző szerint ezen a területen csak akkor lehet szabványosítani, ha az egyes írásjelek transzliterálását valamely módon a computerben ábrázolható karakterekkel definiálják. Az egységes szemantika kérdésében /azaz egységes osztályozási rendszer vagy tezaurusz vonatkozásában/ a szerző egyelőre nem is keresi a megoldást. Szerinte a jelen helyzetben az országos rendszer problémája még csak az információ automatikus továbbítása lehet és nem az egyedi információk egységes értelmezésének automatizálása.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem az országos hálózat tervezésénél, hogy ez a hálózat sok ponton nemzetközi kapcsolatokat is tartalmaz. Sok információszolgáltató intézet működik az USA-n kívül, másrészt a szabványosítással kapcsolatosan figyelembe kell venni az ISO /International Organization for Standardization = Nemzetközi Szabványügyi Szervezet/ tevékenységét és az UNISIST /UNESCO-International Council of Scientific Unions = Tudományos Szervezetek Nemzetközi Tanácsa/ tervezetét is.

/Schiff E./

23/72

026:024.68/410/

Könyvtárközi szolgáltatások Nagy-Britanniában. /Interlibrary services in the UK./ - URQUHART, D.J. = NLL Review, 1.k. 1.sz. 1971. p.14-16.

Az utóbbi években jelentős fejlődés mutatkozik Nagy-Britannia könyvtárközi szolgáltatásai terén. Az angliai helyzet bemutatása esetleg segít megoldani más országok hasonló problémáit.

A kiadványok számának állandó növekedése és a kutatási intézmények nagy száma irányította a figyelmet a könyvtárközi szolgáltatások kialakítására 1920-ban. A problémák megoldására kétféle kísérlet indult. Egyrészt az NCL /National Central Library = Országos Központi Könyvtár/ létrehozása, melynek alapfeladata a központi katalógus kialakítása volt, másrészt a Science Museum Library /Tudományos Múzeum Könyvtára/ kísérlete átfogó központi gyűjtemény megvalósítására.

Ezek a kísérletek azonban csak részben voltak sikeresek. A lassu és bizonytalan szolgáltatások megjavítására hozták létre az önálló NLL-t /National Lending Library for Science and Technology = Országos Tudományos és Műszaki Kölcshöz Könyvtár/.

A könyvtár célkitűzése, hogy gyűjtse és a távoli felhasználók számára hozzáférhetővé, használhatóvá tegye a világ tudományos irodalmát. 1963-ben, működésének első teljes évében, 233 600 kérés érkezett, 1969-ben 928 300. Az NLL sikeres működésének bizonyítéka az igénybenyújtások számának állandó növekedése és az a tény, hogy Nagy-Britannia könyvtárközi szolgáltatásainak több mint felét bonyolítja le.

Az NLL iránti jövőbeni érdeklődés több tényezőtől függ: egyrészt a tudományos munkaerők számának növekedésétől, másrészt attól, hogy a könyvtárak beszerzéseik során milyen mértékig veszik figyelembe a könyvtárközi szolgáltatások lehetőségeit.

Az NLL iránti bizalom egyik fő oka az a gyorsaság, mellyel az igényeket kielégítik /az anyagot vagy fotokópiát még a beérkezett kérés napján továbbítják/, a másik pedig, hogy nemcsak a ritka témák iránt érdeklődők juthatnak a szakirodalomhoz, de az általánosabb témákkal foglalkozó anyag is rendelkezésre áll.

Az NLL-ben a nagy igénybevételnek megfelelően, a gyors lebonyolítás érdekében a következő főbb rendszabályokat alkalmazzák:

a folyóiratszámokat nem kötik kötetbe;

a kiadványokból az igényeknek megfelelően több példány áll rendelkezésre;

a kéréseket csak az előírt formanyomtatványon fogadják el;

kisebb tételben fotokópiát kölcsönöznek;

a fotomásolási tevékenység és a kölcsönző nyilvántartások decentralizáltak.

Az NLL kész az európai nagykönyvtárakkal együttműködni és tevékenységét nemzetközivé szélesíteni.

/Balonyi K./

24/72

05:025.3:681.3.022

On-line periodikum-kezelő rendszer a Laval Egyetem könyvtárában.
/On-line serials system at Laval University Library./ - VARENNES, R.
de: = Journal of Library Automation, 3.k. 2.sz. 1970. p.128-141.

On-line periodikum-kezelő rendszer kiépítését kezdték meg Kanadában, a quebeci Université de Laval /Laval Egyetem/ könyvtárának kiszolgálására.

A rendszer egy kilenc helyen elhelyezett dokumentumtár /dokumentációs központ, ritka könyvek archívuma, térképtár, filmtár, valamint könyv- és folyóiratár stb./ periodikumokkal kapcsolatos feldolgozási műveleteinek központosítását teszi majd lehetővé. A jelenleg még kipróbálás alatt lévő számítógépi programrendszer máris hasznos szolgálatot tesz a különböző statisztikáknak, valamint a hiányzó füzetek jegyzékének összeállításánál.

1969 szeptemberében a számítógépben tárolt adatok teljes gyűjteménye több mint 16 000 folyóiratcímét és 6000 hivatkozást tartalmazott.

A rendszer egy IBM 360/50 típusu, fix és cserélhető lemeztárral, mágnesszalagos egységekkel, katódsugárcsöves megjelenítő berendezésekkel és gyors sornyomtatóval rendelkező számítógép alkalmazására épül. A teljes program elhelyezéséhez a központi magmemóriában 56 Kbyte szükséges. A zömében az IBM OSAL /Operating System Assembler Language = IBM operációs rendszer összeállító nyelv/ nyelven megírt programrendszer, amely több mint 20 programmodulból áll, három alrendszerre osztható:

a rendszert és az adatvégállomásként használt katódsugárcsöves megjelenítő készülékeket vezérlő program;

a file aktualizálását, illetve a file-ban tárolt, keresett és megtalált adatok kiiratását, kivetítését vezérlő program;

a lemezen lévő recordokat kereső és módosító program.

A lemezen tárolt "master file" /az a file, amely minden adatot egy rendszerben tartalmaz/ egyelőre csak a folyóiratcím hivatkozási száma alapján kereshető, változtatható stb., a más adatok szerinti kereshetőséget még ki kell építeni.

/Schiff E./

25/72

347.78

Vitaülés a szerzői jogról. /Copyright law discussed./ = American Institute of Physics, Information and Publication Newsletter, 1.k. 4.sz. 1970. p.3.

Az ASIS /American Society for Information Science = Amerikai Tájékoztatástudományi Társaság/ mult évi közgyűlése keretében több ülésen tárgyalt a szerzői jogról /copyright/ és a szellemi tulajdon jogáról. Az első konzultációs ülésen tájékoztatták a résztvevőket a szerzői jog alapvető kérdéseiről és e jog növekvő problémáiról. A második konzultációs ülés rendszeres módon, színvonalasan foglalkozott a szerzői jog és a szellemi tulajdon kérdéseivel. Az előadók a szer-

zói jog szakértői voltak. Az ülést a tájékoztatási szervek és a tájékoztatási hálózatok vezetői számára rendezték és megvitatták a szerzői jog különböző rendelkezéseit, valamint az előkészítés alatt álló idevonatkozó törvényjavaslatokat. Megvizsgálták a számítógéppel olvasható adatokra vonatkozó szerzői jogi kérdéseket, az adattárakban előállított szellemi termékek szerzői jogi vonatkozásait és a tájékoztatást közlő különböző eszközök szerzői jogi kérdéseit.

A rendezvény során M.S. KEPLINGER terjesztett elő A láthatatlan példányok esete címmel referátumot. E tanulmány ismertette a szerzői jogi oldalról álló művek felhasználásának ellenőrzését a számítógépes tájékoztatási rendszerekben. A tanulmány végkövetkeztetése szerint az ilyen input a szerzői jog megsértésének tekinthető a vonatkozó módosított szerzői jogi törvény alapján. Így értelmezik azt az újabb bírói döntések is, valamint erre a következtetésre kell jutni a szerzői jog általános szabályai alapján is.

/Moravék L./

26/72

621.394.346:659.24/.25

A telex-hálózat használata a tudományos-műszaki információk átvitelére. /Zastosowanie sieci teleksowej do przekazywania informacji naukowo-technicznej./ - MARKOWSKI, T. - STERNA, L. = Aktualne Problemy Informatyki i Dokumentacji, 15.k. 6.sz. 1970. p.10-15.

Lengyelországban más országokhoz képest kisebb mértékben használják fel a telexhálózatot a szakirodalmi információk továbbítására. Ennek részben az az oka, hogy a lengyel szakirodalmi tájékoztatás számára e lehetőség csak akkor adódott, amikor a külföldi tájékoztatási szakirodalomban már a vele kapcsolatos kritikák és fenntartások is megjelentek, részben pedig az, hogy a szakirodalmi tájékoztatási rendszerben is gyakran üti fel fejét a konzervativizmus. Ezeket leküzdeni, az IINTE /Instytut Informatyki Naukowo Technicznej i Ekonomicznej /Warszawa/ = Varsói Tudományos Műszaki és Gazdasági Tájékoztatási Intézet/ 1969 folyamán elemzést végzett a telex használatának különféle vonatkozásairól. Így összehasonlította az információtovábbítás különféle eszközeinek /postai küldemények, telefon, távirat, telex/ tulajdonságait /gyorsaság, megbízhatóság, gazdaságosság/, majd ezek ismeretében a felmérés megállapítja, hogy minden olyan intézménynek, amely naponta legalább 15 percen át működtetni tudja a telexet, érdemes bekapcsolódnia a hálózatba. Ez azt jelenti, hogy havonta legalább 15 700 szót kell továbbítani. Egy-egy telexállomás teljesítőképességének felső határa havi 330 000 szó. Egy állomás felszerelése 66 000 zlotyba kerül, ebből 36 000 zloty a készülék ára. Az állomás előfizetési költsége havi 173,87 zloty, üzemköltsége pedig percenként 3 zloty.

Az IINTE az ismertetett vizsgálat alapján 1970-ben irányelveket

tett közzé a telexeknek a szakirodalmi tájékoztató intézményekbe történő bevezetésére, illetve használatára. Remélik, hogy ezek az irányelvek, valamint az információközlés fokozott gyorsasága és ezen belül a széles körű nemzetközi összeköttetés iránti igények siettetik majd a telex elterjedését a szakirodalmi tájékoztató hálózatban. /Lengyelországnak már jelenleg is 103 országgal van telex-összeköttetése; ez 1975 végéig 21 európai országgal teljesen automatikussá válik./

/Futala T./

27/72

778.1"313"

A reprográfia prognózisa a hetvenes évekre. /Outlook: The Seventies./ = Reprography Newsletter, 1970.febr. p.1,7.

Mit hoz a jövő a reprográfia számára? A Reprography Newsletter összegezi azokat a véleményeket, melyek 1970. elején a reprográfia-nak a 70-es években várható fejlődéséről kialakultak. Továbbra is fényes jövőt jósolnak a szabad szemmel olvasható másolatoknak és nagytásoknak annak ellenére, hogy az információtárolás és -megjelenítés jelentős eszköze marad a mikrofilm. A reprográfia logaritmusos arányban fejlődik, mivel szoros kapcsolat fűzi a tájékoztatáshoz, a kommunikációhoz. Az USA-ban jelenleg 1 milliárd dollárra becsülik a dokumentációs másológépek és anyagok piacának forgalmát. Ezt a szintet 1975-re Európa is eléri. Az egyik legújabb, leginkább fejlődő terület a computeradatok mikrofilmezése; ennek előretörése az USA-n kívül Európában és Japánban is várható. A reprográfia technológiai változásaira elsősorban a gépek használatának egyszerűsítése terén számíthatunk. Várható a reprográfiai költségek csökkenése, ha nem is a beruházási összegek, hanem a végső produktum költségei tekintetében.

Az irodai ofszet sokszorosítás új módszerei valószínű jobb minőséget, nagyobb gyorsaságot és olcsóbb árakat hoznak majd. A 70-es évek közepétől várható a holográfia térhódítása.

/Tótkés L./